

EESTI TEADUSTE AKADEEMIA JA EESTI KIRJANIKE LIIDU AJAKIRI

ÜHEST EESTI KIRJANDUSLUGUDE PAINAVAST MÕISTEST: EPIGONISM

PILLE-RIIN LARM

Lähtepunkt

Kuidas mõistetakse epigonismi meie käibivas sõnavaras ja eesti kirjandusteaduses? Võiks öelda, et n-ö tavaliselt ehk õigekeelsussõnaraamatutes tähendab see sõna jäljendamist, matkimist. Modernses esteetikas on epigonismi näol igal juhul tegemist negatiivse nähtusega. Teistsugune on olnud sõna tähendus kreekakeelses algupäras: 'järeltulija, praegune (uus) sugupõlv'. Antiik-Kreeka kirjanduse Teeba tsüklistse kuulunud epigoonid (Ἐπίγονοι) olid seitsme sõjasangari pojad, „päraast sündinud”, kes tulid ilma le siis, kui nende isad olid suured teod juba korda saatnud. Ometi viisid just epigoonid lõpule isade luhtunud katse vallutada Teeba linn.

Ehkki kirjandusteaduses räägitakse epigonismist kui nähtusest, nõustatakse ilmselt, et originaalsuse probleem võib iseloomustada teatud perioode rohkem kui teisi. Küllalt iseenesestmõistetavaks on epigonismi termin kujunenud XIX sajandi lõpukümnendite eesti kirjanduselu, eriti luules toimuvat kirjeldades – seda ennekõike tänu mõjusale läbikirjutusele, võrreldes järgnevate perioodidega.

Ilmselt ei tule üllatusena tähelepanek, et ehkki kirjanduslood erinevad üksteisest sõltuvalt kirjanduselu arengust, lugejate muutuvast ootushorisonist (H. R. Jauss) ning tõlgendaja maitsest ja analüüsivõimest, on kõigis neis ajas positsioone muutvates (pigem kaotavates) kirjanduslugudes mõisteid,

hoiakuid ja eelarvamusi, mis korduvad. Põhjuseks ei ole ainult sarnased seisukohad vaadeldava esteetilise väärtuse suhtes. Eks suhtle ja suhestu kirjanduslood omavahel, eks tingi varasemad järgmisi. Kirjanduslugu, millel on küll konkreetne kirjutaja, asetub tahes-tahtmata seniste visioonide ahelasse ning on pikemaajalise protsessi viimaseid ilminguid. Viimase eestikeelse kirjandusloo üks autoreid Epp Annus on manifesteerinud: „Kirjandusajalugu kui žanr peab paratamatult oma ülesandeks seadma kirjanduskaanoni loomise – kirjandusliku mõtte teatava arenguetapi fikseerimise” ja „Iga uus kirjandusajaloo kirjutamise katse peab kõigepealt suhestuma valitseva kirjanduskaanoniga; võttes selle suhtes mingi seisukoha, saab ta luua oma diskursuse vastavalt erinevusele varasemast” (Annus 1998: 216).

Mis aga on see kaanon, millest jutt? Õigekeelsussõnaraamatu (ÕS 2006) järgi on kaanon ennekõike eeskiri, reegel, norm – näiteks religioonis pühaks tunnistatud teoste kogumik või muusikas laul, milles kõik hääled laulavad üksteise järel alustades sama viisi ehk keerdlaul. Pean viimast näidet eriti tähelepanuväärseks. Tegemist on millegagi, mis kehtib tugevalt ka eesti kirjanduse kaanoni puhul, milles tuuakse ikka ja jälle sama viisi lauldes esile samad pühaks tunnistatud tekstid. Seda arvamust näib kinnitavat Tiit Hennoste, kes on kaanonist rääkides rõhutanud, et see on teadlike valikute tulemus, et kaanoni taga on ideoloogia ja eliidi huvid, ning et kaanon on kohati väga subjektiivne. Samuti seda, et kaanoni sees on osa autoreid kesksed, osa marginaalsed, ja kui autor on juba keskmesse sattunud, siis püsib ta seal väga tugevalt (Hennoste 2004: 179–181). Lisaks: kergem on marginaale perifeeriast keskmesse tuua, kui keskmest kedagi välja tõrjuda (Hennoste 2004: 181). Tuleb lisada, et ka lausa välistamise näited ei ole sugugi harvad: nii on näiteks nõukogude kirjanduse kaanonis talitatud kas või Hans Leberechti ja Aadu Hindiga, uue vabariigi oludes tagantjärele Juhan Smuuli, Debora Vaarandi ja teistega. Nihkunud on 1970.–1980. aastate proosa ja luule tähelepanufookus. Hajunud on arbujate kultus. Ehkki kanoniseerimine ei ole Hennoste järgi hea ja halva kirjanduse piiritlemine, vaid „vastava ajastu normisüsteemi produkt” (Hennoste 2004: 180), näib kaanon ikkagi piiritlejana töötavat justkui omalaadne „hea ja kurja tundmise puu”. Tundub ka, et arusaam sellest, mis on hea, mis on halb ja millest üldse ei räägita, ei näi kirjandusteaduses sõltuvat siiski mitte niivõrd vastava ajastu normisüsteemist, kuivõrd teistest paremini kehtestatud kaanonite käibeleminekust järgnevates „lugudes”. Näib, et eri kirjanduslood kirjutavad eelmisi kaanoneid rohkem üle kui lükkavad ümber. Kirjanduslugudes leiduvatel mõistetel, hoiakutel, eelarvamustel ja klišeedel on olnud piisava veenvuse korral kalduvus püsima jääda ja hakata kirjanduslugudes „rändama”.

Epigonismi mõiste kirjandus- ja kultuuriloolisest taustast

Ka epigonismi termini võib arvata eesti kirjanduse kanoniseeritud eelarvamuste hulka. XIX sajandi lõpukümnendeid kirjeldades esitavad kirjanduslood epigonismi terminit meelsasti: raamat raamatu järel, õigemini (kui lugeda olevikust mineviku suunas) kirjanduslugu kirjandusloo eel on epigonism või epigoonid iseenesestmõistetavalt, justkui kokkulepitult ära toodud, ja alati ühegi viiteta. Mõiste nagu ei vajagi enam lahtiseletamist: epigoonid on loomuli-

kult hilisärkamisaegse luulebuumi paleuslikud kirjamehed, kes isikliku talendi puudusel tegelesid ärkamisaegsete suurte luuletajate (ennekõike Lydia Koidula ja Friedrich Reinhold Kreutzwaldi) temaatika ja meeleolude matkimisega, üha jätkuva ülekirjutamisega. Kui heal juhul siiski seletatakse mõne sõnaga lahti, mida silmas peetakse, kaldub see kinnitama muljet mõiste hinnangulisusest.

Tundub aga, et tegemist on liiga julge ning ülekohtuse üldistusega. Suur hulk antoloogilisi hilisärkamisaegseid tekste on, sageli tänu viisistamisele, kinnistunud kultuurimälus või folkloriseerunud, misjärel need on arvatud kirjanduse raudvara hulka. Valdavalt on tegu autoritektstidega, mille puhul võib ennustada, et seni populaarsed tekstid ei kao kaanonist ka edaspidi. Mitte ainult populaarsuse, vaid ka muude tunnuste alusel tekib väärt tekstidest terve nimekiri, mida on raske ümber lükata: nende esteetiline ja emotsionaalne väärtus on vaieldamatu.¹ Muidugi oli epigoonidel (end nii nimetamata) seejuures selge suhe oma eelkäijatega: tõenäoliselt soovitigi olla „pärasündinud”, suurte kangelaste järeltulijad ja missiooni täideviijad. Oma eelkäijate-na tajuti kujuteldavat kõrgaega ja ajaloolist suurt algust, mis põhjendas nende tegevust. Oli au olla oma esivanemate moodi.

Huvitaval kombel näib aga, et sama palju kui õhinast olla ise ühtaegu müüdi loojad ja osalised selles, sama palju kui kangelaslike eelkäijate Kreutzwaldi ja Koidula luuletustest saadud vahetust elamusest on epigoonid olnud mõjutatud mallist, mille löid Jaan Bergmanni „Luuletuskunst” (1878) ja Matthias Johann Eiseni koostatud antoloogia „Eesti luuletused” (1881). Sirje Olesk on esile toonud, et need kaks teost „kindlustasid põhijoontes normatiivse perioodi alused eesti luules”, mille vahetu mõju oli kõige tuntavam 1880. aastatel, ulatudes XIX sajandi lõpuni. Normatiivsus väljendus kõigepealt õige keele ja laitmatu vormi taotluses, teisalt väärtustati romantilist rahvusaadet ning peeti silmas luule poliitilist suunitlust (Olesk 1989: 152–153). 1880. aastatel väljakujunenud maneer kinnistus ja levis „luuletajate laiaadesse hulka-desse” 1890. aastatel, mil võib rääkida „puhtakujulisest epigonismist”. Ometi ei saa isegi selle perioodi kohta väita, et matkimine ja epigooniline mall oli täiesti valdav: toonases luules tervikuna saab ikkagi täheldada „ka uusi, senisest triviaalsüsteemist lahknevaid suundumusi”. 1900. aastate alguses saab iseloomulikuks „senise luulekujundite kanoonilise ühisvara lagunemine ja eredalt isikupäraste autorite esiletõus” (Olesk 1989: 154).

Muljet ülekohtust XIX sajandi lõpukümnendite luule epigooniliseks nimetamisel on süvendanud ka senine omaaegse kriitilise mõtte alane uurimus. On tekkinud kahtlus (lausa veendumus), et see, mida me peame ühelt poolt algupäraseks kunstiks ning teiselt poolt jäljendamiseks ja plagiaadiks umbkaudu XX sajandi algusest kuni tänapäevani, erineb sellest, kuidas suhtusid samadesse küsimustesse XIX sajandi kirjamehed ja -naised. Näib, et küsimus on

¹ Mõned näited, kirjutatud aastatel 1874–1906: Ado Grenzsteini „Viisk, põis ja ölekõrs”, Gustav Wulff-Õie „Ööbikule”, Andres Renniti „Kallis kotus”, Martin Lipu „Kus põhjalaha kohiseb” ja „Eesti lipp”, Jakob Liivi „Mehed”, Peeter Jakobsoni „Vastlalaul” („Täna liugu laseme”), Otto Grossschmidti „Pühajärv”, Mihkel Veske „Kodumaa” („Kas tunned maad”), „Ma olen karjapoisike”, „Ilus oled, isamaa” („Minge üles mägedele”) ja „Armuvanne allikal” („Kui kallist kodust läksin”), Juhan Kunderi „Munamäel” („Kui siit pilvepiirilt alla vaatan”), Ado Reinvaldi „Kuldrannake” ja „Müts maha!” („Mats alati on tubli mees”), Karl August Hermann „Isamaa ilu hoieldes”, „Oh laula ja hõiska” ja „Karjase laul kevadel” („Juba linnukesed...”).

kunsti täiesti erinevas, mingis mitte ainult Noor-Eesti eelses, vaid tugevalt talupoeglikus, kogukondlikus ja ebaisiklikus, võiks öelda, et premodernses tajumises. Ülle Pärli on XIX sajandi lõpukümnendite kirjanduselu iseloomustades välja toonud toonase „teatud kultuurilise vahepealsuse enne 20. saj radikaalseid muutusi” (Pärli 2000: 92).

Seega uudne, läbitunnetatud ja isikupärane kirjandus ei ole hilisärkamisajal veel tekstide loomise eesmärk. Matkimine ja ülekirjutamine on mall – oodatav, mitte taunitav. Ühelt poolt on tekstidevaheline vaba laenamine, nende mugandamine ja kirjutaja ebamäärane positsioon siin muidugi seotud ter ves Euroopa kirjanduses alles ühel jalal seisva autoriküsimusega (see kehtib nii tõlketekstide kui ka eestikeelsete tekstide vahelise kommunikatsiooni puhul). Teisalt aga on eesti kontekstis selle taustaks kindlasti toonase kirjarahva vahetu pärinemine valdavalt suulisest keskkonnast, milles pärimus üha jätkuva üleütleamise, korduste ja variatsioonidega alal hoitakse. Tundub üsna ootuspärane, et sama mall rakendub vähemalt mingil määral kirjalikus luules, mida sageli nimetatakse ka lauluks. Olulisem kui tulemus oli protsess ise, laulu loomise akt ja kord loodud traditsiooni katkematus. Kolmandaks tuleks silmas pidada suure osa kirjutajate igapäevast assist külakeskkonda, milles kirjutajad viibisid. Ülle Pärli on esile toonud, kuidas kirjarahvas suhtus oma tegevusse kui põlluharimisse ning kriitikas ka vastavat sõnavara kasutas: „Kriitikas oli absoluutselt valdav ettekujutus kirjandusest kui põlust ja kirjutamisest kui selle põllu harimisest, kui isamaa hüvanguks tehtavaks tööst.... Põld on metsikust pinnasest üles haritud ja viljakandvaks muudetud maa ja et ta sööti ei läheks, tuleb teda aina edasi harida. Kriitikat uskudes said tollased laulikud oma eesti luulepõllu harimisega kaunis kehvasti hakkama” (Pärli 2000: 101). Ehkki ei saa nõustuda väitega „absoluutselt” ning kriitika üksmeelsusega, on tähelepanek asjakohane.

Epigooni ja epigonismi mõiste omaaegse tausta kirjeldust kokku võttes võib nentida, et kirjutajad ise ei arvanud, et nad on epigoonid. Nemadki teenisid omal moel muusasid. Rahvuslikku ärkamisaega jätkates nad mitte niivõrd ei matkinud seda teadlikult, kuivõrd hoidsid alal, seda eriti süveneva venestuse surve all. Uuenduslikkus ja originaalsus ei olnud seejuures primaarsed kunstikriteeriumid, küll aga paleuslikkus, keele ilu, korrektne vorm ja kahtlemata rahvuslikkus (see ilmneb näiteks Jakob Liivi retseptisioonis, vt Larm 2009). Ehkki kriitikas küsitakse siin-seal uue järele, ei saa täiesti nõustuda arvamusel, et „eesti luule ei andnud sajandi viimastel kümnenditel eriliselt silmapaistvaid autoreid ja kriitikud hindasid seda kui jäljenduslikku – vana paradigma oli end lõplikult ammendamal, uus ent alles tekki mas” (Pärli 2000: 92), ja et „...algupärane luule oli hinnatud juba omas ajas kui eelnenud kõrgperioodi kahvatu kaja. Vaid üksikud märgid andsid aimu tulevasesest uuest kvaliteedist” (Pärli 2000: 93). Kriitika valdava hoiaku põhjal võiks siiski eeldada, et XIX sajandi lõpu kirjanike hinnanguline epigoonideks lahterdamine on tagasivaatav, hilisemat päritolu. Küsimuseks on, kui hilisemat?

Uurimise käigust ja tulemusest

Et tabada ajastut, millal mõiste käibele tuli, tundus esmalt otstarbekas sirvida kirjanduslugusid: tagant ettepoole, olevikust järjest kaugemale minevikku, selgitamaks, missugused neist (juba) epigonismist või epigoonidest räägivad. Tulemus üllatas, sest selgus, et „juba” asemel räägivad need epigonismist ikka veel! Tõepoolest – seda, mis kord kaanonis, on raske välja tõrjuda.

Missugune nägi välja see teekond tagasi? Vaadeldud kirjanduslood (ja mõned kooliõpikud neist kümnendeist, mil kirjanduslugusid ei ilmunud) olid järgmised:

- 1) „Eesti kirjanduslugu”, mille vanema kirjanduse peatüki on kirjutanud Ants Järv (Annus jt 2001);
- 2) „Eesti kirjanduse ajalugu”, II köide, toimetanud Endel Nirrk, peatoimetaja Endel Sõgel (EKA II 1966);
- 3) Karl Ristikivi „Eesti kirjanduse lugu” (1954);
- 4) Gustav Suits „Eesti kirjanduslugu” (1953);
- 5) Villem Altho „Eesti kirjanduse ajalugu III. Rahvuslik ärkamis- ja venestusreformide aeg 1856–1894” (1946);
- 6) Henno Jänese toimetatud kooliõpik „Eesti kirjanduslugu” (Jänese jt 1937);
- 7) Jaan Roos „Ülevaade eesti kirjandusest” koolidele (1936);
- 8) Friedebert Tuglas „Lühike eesti kirjanduslugu” (1934; parandustega trükk 1936);
- 9) Villem Ridala „Eesti kirjanduse ajalugu koolidele” II ja „Eesti kirjanduse ajalugu” III (1925–1929);
- 10) Villem Ridala „Eesti kirjanduse ajalugu koolidele” (1922);
- 11) Mihkel Kampmanni „Eesti kirjanduselo peajooned” II (1913);
- 12) Gustav Suitsu essee „Die estnische Literatur” („Eesti kirjandus”, 1908, Nigol Andreseni tõlge eesti keelde ajakirjas Looming 1968, nr 10);
- 13) Mihkel Kampmanni „Eesti vanem ilukirjandus” (1908);
- 14) Karl August Hermann „Eesti kirjanduse ajalugu esimesest algusest meie ajani” (1898);
- 15) Tõnu Sander „Eesti kirjanduse ajalugu” I–II (1899–1901) – kirjutatud 1890. aastate alguses, enne K. A. Hermann kirjanduslugu;
- 16) Juhan Kunder „Eesti kirjandus, koolile ja kodule” (1890).

Siinkohal allikad lõppesid. Mõõndustega võib veel muu hulgas nn epigoonideaegset eesti kirjandust käsitlevate uurimustena esile tuua Matthias Johann Eiseni „Tähtsad mehed” (1883–1884), mis talletab eesti ja soome suurmeeste elulugusid, ning Villem Reimani „Kivid ja killud” (1907), mida huvitab pigem eesti rahvalaulu kirjaliku talletamise ajalugu. Täismõõtu kirjanduslugu ei anna varasemaist kirjanduslugudest õigupoolest ükski välja, ehkki neid kõiki on aeg-ajalt esimesteks eesti kirjanduslugudeks tituleeritud. Päril esimeseks võiks tegelikult pidada Dietrich Heinrich Jürgensoni teost „Kurze Geschichte der ehstnischen Literatur” („Lühike eesti kirjanduse ajalugu”, 1843–1844), mida on lähemalt vaadeldud viimati Toomas Liiv (2003) ja Reet Neithal (2004).

Peaaegu kõik vaadeldud kirjanduslood kasutavad mõistet *epigoon*, *epigooniline* või *epigonism*. Erandiks on Suitsu essee, milles räägitakse samas tähenduses jäljendamisest (sks *Nachahmung*) (Suits 1908: 348), jäljendamisest rääkiv ja jäljendusi paljastav Ridala kirjandusloo III osa (II osa kasutas

epigoonide mõistet) ning epigoonide kaasaegsete Kunderi ja Hermanni kirjanduslood, mis seda üldse ei tee. See süvendab kahtlust, et hinnanguline epigoonilisuse esiletoomine on hilisemat päritolu. Esimene kord, mil mõistet kasutatakse, on tõepoolest alles 1901. aastal, mil ilmub ajakirja Linda kaasandena Tõnu Sanderi „Eesti kirjanduse ajaloo” kunstluulet käsitlev II köide. Pandagu aga tähele, et selle autor suri juba 1894. aastal ning tema kirjanduslugu ilmus postuumselt. Esimene (rahvaluulet käsitlev) osa oli trükivalmis juba 1891. aastal ning ka teine osa ei saa olla kuigivõrd hilisemat päritolu. Peale Sanderi surma ringlesid käsikirjad käest kätte, läksid kaotsigi, kuni tema klassivend ja aatekaaslane Ernst Peterson-Särgava, kes oli teinud käsikirjast endale ära kirja, hakkas otsima sellele kirjastajat. Kui selgus, et vahepeal on Tartu ülikooli eesti keele lektor K. A. Hermann alustanud oma kirjandusloo kirjutamist, loobus ta ettevõtmisest, kuid ainult Hermanni teose ilmumiseni (1898), sest see valmistas pettumuse.² Ernst Peterson, ajakirja Linda toimetaja Anton Jürgenstein ja autori vend Juhan (Johannes) Sander andsid seepeale Karl Eduard Söödi trükikojas Tõnu Sanderi käsikirja ära kirja välja Linda kaasandena, tegemata tekstis muudatusi. Kirjandusloo käsikirja ja trükiversiooni võrdlus Eesti Kirjandusmuuseumi kultuuriloolises arhiivis kinnitab seda väidet.

Sanderi postuumse kirjandusloo I jagu ilmus 1899. ja II jagu 1901. aastal. Esimese köite eessõnas ütles E. Peterson, et see peaks korvama rahvaluule puudumise Hermanni kirjandusloos (Peterson 1899: IV), teist köidet aga pidas ta poolikusele vaatamata avaldamise vääriliseks (Peterson 1901: 3). Kirjandusloo teise osa jõudis Sander valmis kirjutada küll ainult Johann Hornungini, aga sissejuhatuses kavandatud plaan oli järgmine:

„I. periode: katoliku aeg, kõige vanemast ajast kuni usupuhastamiseni (x–1517), kus pea-aegu niihästi kui mitte midagi Eesti kirjanduse hääks ei töötatud.

II. periode: ettevalmistuse aeg (vana, ehk kui I. periodet vanaks ajaks nimetame, siis kesk-aeg), usupuhastamisest kuni XIX. aastasaja esimese veerandini (umbes 1517–1840 aastani). Seda võime veel vähematesse järkudesse jagada, nimelt:

1. ajajärk: usupuhastamise ja võitlemise aeg, 1517–1632.
2. ajajärk: Stahli aeg, 1632–1695.
3. ajajärk: Hornung–Helle aeg, 1695–1813.
4. ajajärk: Masingi aeg, 1813–1840.

III. periode: uus aeg, 1840–x. Ka sellegi aja, ehk küll lühikese, jaotame ajajärkudesse:

1. ajajärk: Eesti kirjanduse kosumise-aja algus, Kreutzwald–Jannsen–Koidula periode, 1840–1869.
2. ajajärk: Eesti kirjanduse kosumise-aeg, 1869–1890.
3. ajajärk: **epigonide aeg**,³ 1890–x” (Sander 1901: 6–7).

Seega nimetas epigoone epigoonideks üks kirjandusloolane – tõsi küll, suhteliselt tundmatu – juba nende kaasajal. Võiks öelda, et vastus on leitud.

² Näiteks Gustav Suitsu kommentaar teosele: „enam laiusse kui sügavusse suunduv teos, ei vasta küll hästi moodsaile kirjanduslooliste nõuetele, on aga teatmeteosena kindlasti väärtuslik” (Suits 1968: 1576).

³ Siin ja edaspidi on tsitaatides poolpaksus kirjas artikli autori esiletõstetud.

Tundub aga liiga napi vastusena, kui lisada, et sellega on seotud ka intrigeeriv ja lahtirääkimist vajav lugu sellest, kuidas täpselt epigonismi mõiste XIX sajandi lõpu kirjanduse tähistajana käibele läks ning kuidas kujunes meie siiani püsiv vanema kirjanduse kaanon.

Mõiste läheb käibele

Kaanoni kujundamisel on osa kanoniseerijaid kesksed, teised marginaalsed – viimaste hulka kuulub kindlasti ka Tõnu Sander.

Ehkki tema teose vastuvõtt oli vaatamata mõningatele esile toodud puudustele valdavalt soosiv (selliste arvustustega esinesid M. J. Eisen, V. Reiman, M. Kampmann ja J. Jõgever) ning avaldati ka mitu kordustrukki (1908–1911, 1918, 1920), on Sanderi kirjanduslugu tänapäeval suhteliselt tundmatu. Võrreldes eelkäijatega on Sanderi kirjandusloo süvenemisastet ning autori piiritlemisvõimet peetud märkimisväärseks. See tõi rahvaluule eesti kirjanduslukku (seda püüdis juba ka Kunder) ning vaatles eesti kirjanduse varasemat ajajärku esmakordselt kui „ettevalmistuse aega” enne tõelise kirjanduse saabumist. Alates Kreutzwaldist võib Sanderi järgi rääkida eesti kirjanduse „kosumise-aja algusest” (Nirk 1968: 756). Sanderi suurim kirjanduslooline teene on aga olnud tugev mõju järgmistele kirjandusloolastele.

Peaaegu tundmatu oli Sander ka kirjanikuna. Ta on 1889. aastal Sakala lisas esinenud luuletusega „Sõprusest” ning avaldanud 1887. aastal ajakirjas Oma Maa koos vend Juhaniga kirjutatud jutustuse „Järeleandmata. Tõesti sündinud lugu Eestimaal”. Ajalehele Olevik on ta kirjutanud eesti koolide ajaloost ja saatnud sõnumeid. Käsikirjas on säilinud Sakalale kavandatud kaastöö „Kuninga poeg ja Vana sulane” ja eluloolisi andmeid sisaldav kiri Jakob Hurdale. Kirjanike ja kriitikutega Sander ilmselt aktiivselt läbi ei käinud ning kirjavahetust ei pidanud, ehkki Peterburi (eesti) seltskondlikust elust võtnud ta osa küll. Võib nentida, et ilmselt oli Sander oma kaasaegsete jaoks lihtsalt üks eesti haritlane Peterburis, kes juhtumisi kirjutas uut eesti kirjanduslugu, kasutades selleks Tartu seminari ajal kogutud märkmeid ja Peterburi avaliku raamatukogu eesti kirjanduse fondi. Kes teab, vahest oligi distantsilt ja võrreldamatult mitmekesisemas paljumeelses kirjanduslikus keskkonnas hõlpsam kaasaja eesti kirjandusele hinnangut anda – olgu see „epigonide aeg” siis neutraalselt või teatud värvinguga välja öeldud. Sanderi üldiselt vaoshoidud tonaalsuse põhjal võib oletada, et pigem neutraalselt, igal juhul mitte halvustavalt.

Sanderi kirjandusloos mainitud väljendi „epigonide aeg” kasutuselemine on üks eesti kirjandusloo markantsusi. Pooliku kirjandusloo sisukorras leiduva mõiste korjasid peagi üles, kirjutasid lahti ja saatsid „rändama” autorid, kellel kõvem hääl ja autoriteetsem positsioon: Gustav Suits ja Friedebert Tuglas.

Nimelt oli Sanderi kirjandusloo järel järgmiseks märkimisväärseks kirjanduslooliseks teoseks Gustav Suitsu saksakeelne esse „Eesti kirjandus” („Die estnische Literatur”, 1908), mille puhul näis enim tähelepanu äratavat fakt, et see on kirjutatud võorkeelsele lugejale. Suitsu kirjutis mõjus muuski uudiselt: selle mänglev stiil ühtaegu köitis ja tekitas võorastust. Suitsu hinnangud põhjustasid kohati pahameelt. Küsimus oli just autori tagasivaatavas kriitilisuses nn epigoonilise, hilisärkamisaja kirjanduse kui „jäljenduse” (*Nach-*

ahmung) ja „järeltundlemise” (*Nachempfindung*) suhtes, ehkki samale oli vihjanud juba Sander. Erinev oli näiteks ka Suitsu ja kriitik Jaan Jõgeveri arusaam sellest, mis on liigne isamaapaatos (vt Jõgever 1909). Valdavalt avaldati artiklile siiski heakskiitu.

Järgmisel aastal kirjutab Suits artiklis Aino Kallasest mitte enam jäljendajatest, vaid epigoonidest: „Loomulik on, et need moderni kirjandusliku tehnika noored võimumehed, kes meil ühtlasi ka individuaalse isiku-elu eestvõitlejad on, kõike muud tahavad kui n. n. „**Jannseni epigonide**” kantsli-stiili, nende romantilisi haleduse-maneerisid või nende moraliseerivaid mõtte- ja tunde-labasusi edasi jätkata” (Suits 1910/1911: 54). Et mõistet samas artiklis rohkem ei kasutata, jääb mulje, et tegu on juhusliku sõnavalikuga. Samas tekib väike kahtlus, et Suits viitab millelegi, kui ta ütleb „niinimetatud” ja kasutab jutumärke. Aga millele – kas Anton Jürgensteini arvustusele Noor-Eesti kolmanda albumi kohta, mille autor seab nooreestlastele eeskujuks Jannseni (Jürgenstein 1909: 483), või mõnele suulisele vestlusele? Sama ajakirja 4. numbris on Jaan Oks „epigonidest” kui lihtsalt jäljendajatest rääkinud Eduard Bornhöhe ja Gustav Suitsuga seoses (Oks 1910/1911: 372, 382).

Kui 1912. aastal ilmus Noor-Eesti neljandas albumis Tuglase programmi-
line esse „Kirjanduslik stiil. Mõned leheküljed eesti salmi ja proosa ajaloost”, viis see Sanderi poolt XIX sajandi lõpu kirjanduse kohta välja käidud epigonismi mõiste ja Suitsu 1908. aasta essees antud „jäljendajate” tähenduse omavahel mõjuvalt kokku. Seejuures mõjub Tuglase esse senist eesti kirjandust rünnates tänapäevalgi küllalt raevukalt. Näiteks:

„Koidula avas romantiliku ajajärgu eesti kirjanduses ülevalt ja pidulikult. Selle kestus oli aga seda vähem ülev ja pidulik. [---]

Jannsen algab enesega seda rahvakirjanikkude põlve, kes ilma ületuldise ja kirjandusliku kulturita olles meie kirjanduses ometi kauaks ajaks mõõduandvaks jäi.

Jannsen edustas omade kord romantiliste ja sentimentalsete, kord jälle realistlike ja tüsedate rahvaelukjutudega miskisugust rahvalikku kokkukõla romantismuse ja realismuse vahel. Siit oleks tee avaneda võinud julge ja mahlaka naturalismuse poole, mille juurde meie tõepoolest alles aastasaja lõpul jõudsim. Kuid selle asemel langeti siis üheltpoolt rahvusliku ärkamise ja Jakobsoni aegse majandusliku tõusikuse ning teiselt poolt Saksa romantismuse **epigonismuse** mõjul otse vastupoolsele küljele: algas Eesti romantiliku kirjanduse ajajärk.

Sündis see kole vördjas, mida meie omaks romantiliseks kirjanduseks kutsu-
me, kuid millele ühtki kohast nime ei leidu, – see kirjandus, mis oma vormi pool-
est romantilist kirju kuube kannab, kuid mis oma sisu poolest täiesti hingeta,
väikekodanlik ja jäljendav on, – see kirjandus, mis juba omas alguses kõiki **epi-
gonismuse** ning verevaesuse märkisid küljes kannab!” (Tuglas 1912: 86–88).

Ja veel:

„Sel voolul, mis õigusepoolest mingi v o o l ei olnud, sest et ta üksainus ühe
jala päält teise pääle tammumine oli, ei olnud mingisugust teooriat ja sellepä-
rast ka ei mingisugust rajajoont, ei alguse ega lõpu punkti. On ebatänuväärt
töö, tema ajalugu kirjutada” (Tuglas 1912: 88–90).

Jaan Undusk on viimast tsitaati mõtteliselt pikendades öelnud, et kuna „Tuglas jälgib kirjanduse teisenemist voolulooliste põhitüüpide alusel, siis

võrdub kindlate tüübitunnuste puudumine kirjandusmaastikul tema jaoks peaaegu et kirjanduse enese puudumisega” (Undusk 1996: 489). Samuti on Undusk toonud Tuglast „Kirjandusliku stiili” autorina esile kui esimest, kes käsitles eesti kirjanduse kui sõnakunsti ajalugu. Eesti kirjanduse kontekstis mõjunud Tuglase peamine tööriist, mõiste *stiil*, radikaalselt, ning on nähtav, et samaaegselt Aaviku keelereformiga kavandas Tuglas stiilireformi (Undusk 2009: 602–603). Kindlasti ei olnud see Tuglase ainus eesmärk. Artikli erakordsus seisneb ka selle senise häguse „laisesse suunduva” kaanoni jõulise ümbermõtestamise, üleüldse mõtestamise katses. Üheks veenvaks argumentiks varasema hindamisel on seejuures saanud just epigonismi ja epigoonilise mõisted.

Juba järgmisel, 1913. aastal ilmunud Mihkel Kampmanni „Eesti kirjanduselooga peajoonte” romantismiteemalises II köites olid epigoonid olemas ning kirjanduslugudes see mõiste nüüdsest ka jäi. Kampmann rääkis epigoonidest just tuglaslikus võtmes, s.t hinnanguliselt. Epigoonid ei ole ses tähenduses mitte Jannseni jäljendajad (nagu Suitsul), vaid just verevaesed ärkamisaja närbumisfaasi luuletajad ja saksa romantismi matkijad.

Tuleb märkida, et kui vahel räägitakse Kampmanni kirjanduslooga kehtestunud kirjanduskaanonist (mis püsib siiani), ei saa Kampmanni teost pidada eriti originaalseks. Kui ta usaldas Tuglast hinnanguis, siis ülesehituse, selle seni nii probleemse periodiseerimise süsteemi laenas ta küllalt ilmselt 1908. aastal ilmunud Suitsu esseest „Eesti kirjandus”.⁴ Küll aga võib Kampmanni teeneks pidada seda, et tema kirjanduslooga kaudu jõudis Suitsu kirjanduslooline skeem ohtrat uut faktimaterjali kasutades, tuglaslike tõekspidamiste abil lahti kirjutatuna ja realselt kanoniseerituna laia eestikeelse lugejaskonna ette.

Pärast Kampmanni kirjanduslooga ilmumist leidub epigoonide mõiste Tuglase antud tähenduses pea kõigis kirjanduslugudes, ka paljudes kooliõpikutes. Muidugi on mõiste kasutusel Tuglase endagi „Väikeses eesti kirjandusloos” (I tr 1934, II tr 1936), samamoodi J. Roosi, H. Jänese, V. Altoa kirjanduslugudes, nõukogudeaegses eesti kirjanduslooga sarjas ja viimase kirjanduslooga Ants Järve kirjutatud peatükis.

Tähenduse variatsioonid

Kui Jüri Talvet on hiljuti eesti kirjanduse kaanonit nimetanud „Kalevipoja” näitel juba sada aastat püsivaks ja võitmatuks (Talvet 2010), tuleb tõdeda, et sarnane on olnud ka epigonismi mõiste saatuse. Küll võib aga esile tuua väikesi erinevusi selles, mida kirjanduslugudes on selle mõiste abil väljendatud.

Mida täpselt võis silmas pidada Tõnu Sander, võib vaid oletada. Tegemist ei pruugi olla hinnanguga kaasaegsele kirjandusele. Jäägu tema epigonismi tähenduseks avara mõistena lihtsalt kellegi või millegi (ilmselt ärkamisaegse luule suurkujude austav) jäljendamise.

Mitmes kirjanduse ajalugu mõtestanud essees Suits mäletatavasti epigoone ega epigonismi ei maininud, kuid rääkis samas tähenduses leebelt „jäljendusest” ja „järeltundlemisest”. Seejuures ei pidanud ta silmas kitsalt ärkamis-

⁴ Samasuguse tähelepaneku on teinud Nigol Andresen (1968: 1577). Selsamal 1908. aastal juba enne Suitsu esseet ilmumist on Kampmann oma „Eesti vanemas ilukirjanduses” kirjanduse ajalugu veel hoopis teisiti liigendanud (Kampmann 1908).

aja malli jälgendamist ainult XIX sajandi lõpus ja luules: „Sellest hoolimata, et isamaa altarile ohverdati terveid värsside hekatombe, ei tundu enamikus ilmaletooduist ometi elementaarset, orgaanilist, tervejuurelist ühtekasvamist kodumaa pinnasega, käsitluses pole sellist iseseisvust, mida võiks nimetada spetsiifiliselt eestiliseks, vaid kogu eesti luulet läbivad elemendid, mis mõtlemapanevalt viitavad saksalikkusele: sõna „jälgendus”, „järeltundlemine” hõlmavad eesti kirjanduse kogu ajalugu” (Suits 1968: 1573).

Ka Tuglase jaoks tähendas epigonism jälgendamist nii luules kui ka proosas. Tuglas pidas silmas saksa romantismi matkimist, siinset tormi ja tungi loidust, originaalsuse ja progressi vähesust. Lisaks heitis ta epigoonidele ette üleüldist kirjandusvooluliste tunnuste puudumist (Tuglas 1912: 87–88).

Epigonismi kui XIX sajandi lõpu luulele omistatava nähtuse kinnistumisele on ehk kaasa aidanud 1919. aastal ilmunud Henrik Visnapuu pooleli jäänud artiklisari „Jakob Liiv luuletajana”. Jakob Liivi loomingut avades arutleb Visnapuu selles ka poeesia üle üldiselt. Muu hulgas arvab ta, et iga luuletaja peab enesega midagi uut kaasa tooma, muidu ei olegi ta luuletaja, ning et igal poeedil peab juba sündimisest peale oma isiklik näoilme olema, sest muidu on ta sündinud „näotuks ja epigooniks”. Konkreetselt Jakob Liiv on saanud siin endale koha viimsete ärkamisaja laulikute epigoonide hulgas:

„...kes ärkamise aja traditsiooni pühaks pidasid, kelle töödese aga edenev ja mahakiskuv aeg sügavad praod ja mõrad on löönud.

Selle aja laulikud on ilma isikliku näoilmeta, nad on aindividaalsed, ainult koguvõttes sünnitavad nad teatava indiviiduumi.

Nende kunst ei ole ka selle pärast isiklik, vaid on rohkem üldine, seotud ühiskonna ja rahvaga. Isiku kohast ja üldinimlikku hakkab ainult ajajärgu lõpu poole Sööti, Tamme, Haava ja Joh. Liivi lauludes nähtavale tulema.

Ernst Enno päevist peale murdub kollektiivne loomismeetod ja algab puhtisiklik tootmine.

See kollektiivselt loomismeetodilt isikliku kunstitootmise päale üleminek ongi päätunnus, mis ajajärgude vahe ära märgib ja üht ajajärku teisest eraldab.

Kui ajajärgu üksikud edustajad küllalt selgesti ajajärgu saavutusi ei näita, siis näitab seda kokku võttes ometi küllalt selgelt kõige selle ajajärgu luuletajate tööd.

Ja vahe ajajärgu alguse ja lõpu vahel on suur.

Ärkamise aja vanemad poeedid viskasid hõõguvad ja sätendavad sõnad ja ideed rahva sekka, aga keel oli sõnakuulmatu ja konarline, ideed ja sihid ainult pääliskaudselt ära märgitud, järelpõlve hooleks jäi nende liikuma pandud ideede süvendamine ja keele väljaarendamine, et neid ideesid täpikäälsemalt ja kaunimalt väljendada. Epigoonid vanemad ja nooremad on selle ülesande täitnud. Omalt poolt on nad vähe juurde lisanud” (Visnapuu 1919: 1).

Sarnaselt Visnapuuga on epigonismi luulenähtuseks pidanud Villem Altkoa, leides, et XIX sajandi lõpu lugematutele luuleepigoonidele oli eeskujuks Ado Grenzstein oma „mängleva sisukerge lüürikaga” (Altkoa 1946: 113). See on mõistetav, kui mõelda Grenzsteini omaaegsele venemeelsusele ning sellele, kui tugevalt ideoloogiline on Altkoa 1946. aastal ilmunud kirjanduslugu. Enne Altkoad ja hiljem on Grenzsteini ennast pigem epigooniks peetud. Samas ei saa eitada, et Grenzsteinil on olnud oma kaasaja luulele teatav mõju. Tema luule „lugemata jälgendajatele” vihjab ka Ridala (1929: 123).

Tuglas, epigonismi mõiste kehtestajaid, on hiljem oma seisukohti ärkamis- ja hilisärkamisaegse kirjanduse suhtes mahendanud. 1964. aastal avaldatud märkmetes kirjutab Tuglas „Kirjandusliku stiili” seisukohtadega võrreldes palju empaatilisemalt:

„Mis tegi meie endisaja lüürika suurte hulkade meelest armsaks? See oli massiluule ja vastas massi ebamääraseile tundelainetusile. Teda ei mõteldud ega tuntud sõna-sõnalt, teda lauldi – ja see heli jäi meie vanemate tegelaste kõrvu ning kostab seal edasi. Enamasti võõrad viisid ja kohmakalt tõlgitud sõnadki, kuid kes küsis sellest tollal. Peasi: nende kaudu võimaldus ajastu meeoleu tõlgitseda. Neile anti ise oma sisu. Ei vajatud veel midagi individuaalsemat, kontuurikindlamat, tundetäpsemat. [...] See viisiheli sugestioon jätkus veel järeloomantikuteги luule hindamisel” (Tuglas 1964: 76–77).

Tuglase jaoks on „lauline” siin ilmselt kasutuses nii otseses tähenduses kui ka kujundliku tööriistana. Kuidagi ei saa lahti süvenevast muljest, et vähemalt XIX sajandi kirjanduse puhul ei saa rääkida ainult kirjutatud tekstidest.

Allika allika küsimus

Kas on kindel, et Tuglas, ehkki mitte esimene, küll aga jõulisim epigonismi mõiste kasutaja, sai inspiratsioonini just Sanderi kirjandusloo sisukorrast? „Kirjanduslik stiil” sündis ju Tuglase paguluses viibides, mälu järgi. Võib-olla oli tegemist hoopis ta isikliku ideega? Võib-olla on mõte pärit hoopis Suitsu artiklist Aino Kallasest? Võimalik, et epigooni mõiste kuulus „Kirjandusliku stiili” ilmumise ajaks nooreestlaste omavahelisse kõnepruuki, kasutas ju seda üldise jälgendamise tähenduses ka Jaan Oks (Oks 1910/1911: 372, 382). Tuglas oli Sanderi kirjanduslugu siiski lugenud. Nimelt tõi Tuglas paar aastat pärast „Kirjandusliku stiili” ilmumist, 1915. aastal ilmunud essees „Noor-Eesti 1903–1905” välja Tõnu Sanderi nime: „Noor kirjandusloolane Tõnu Sander nimetas oma eesti kirjandusloo kavandis ajajärku pärast 1890. aastat „epigooniliseks” ajaks. Kui ta oma kavandi oleks pisut hiljem koostanud, poleks ta ajajärku 1890–1905 enam nii nimetanud” (Tuglas 2001: 9). Tõenäoliselt oli Sanderi visandatud „epigoonide aega” sisaldava kirjandusloo perioodiseeringuga tuttav Suitski.

Vastamata on jäänud aga küsimus: kust sai oma mõiste Tõnu Sander? Sanderi napist käsikirjalisest pärandist küsimusele vastust ei leia. Samuti ei ole seni olnud abi tema või ta käsikirjadega kokkupuutunute (vend Juhan, Ernst Peterson, Anton Jürgenstein, Jaan Seimann jt) mälestustest. Ehk viib omaaegse ajakirjanduse ja kriitilise mõtte laiem läbitöötamine selle leiuni. Abi võib olla ka Eesti Kirjameeste Seltsi ja Eesti Kirjanduse Seltsi omaaegsete protokollide läbitöötamisest. Kreekakeelsena ning sellisena missiooni jätkamist õhutas, mitte taunivas tähenduses võis sõna temani jõuda Tartus vene õpetajate seminaris õppides. Igal juhul näib, et tegemist ei olnud nooreestilikult põlgliku, vaid pigem neutraalse või positiivse hinnanguga.

Mõiste oli tõenäoliselt õhus juba enne, kui Sander selle välja käis, enne kui Suits väljendit juhuslikult kasutas ja Tuglas kehtestas, enne kui Kampmann selle populariseeris.

Kokkuvõtteks

Ehkki ei ole veel teada Tõnu Sanderi „epigonide aja” mõiste päritolu, on ilmne, et tema kirjandusloo sissejuhatuses visandatust sai järgmiste kirjandusloolaste lahtikirjutuste abil alguse XIX sajandi lõpu eesti kirjanduse siiani püsiv kaanon. Tõsi, see on varieerunud, ent liigendus on paigas ja üldine hinnang vähemalt antud perioodi suhtes samuti. On ka ilmne, et ehkki mõningad teened, mida eesti kirjandusloos omistatakse nooreestlastele, on vaieldamatud, ei tule need „eikuskilt”. Eesti kirjanduse integreerimise algus uude esteetilisse paradigmasse näib olevat varasemat päritolu kui nooreestlaste endi konkreetne jõuline tegevus. Suurimaks üllatuseks kujunes, et just epigoonide kaasaegne kirjandusloolane Tõnu Sander (kes põgusalt ka ise epigonistlikku ilukirjandust viljeles) nimetas oma ajastut epigoonide ajaks, mida tahes ta selle all ka silmas ei pidanud.

Tänan professor Arne Merilaid ideelise ja vormilise juhendamise eest.

Kirjandus

- Al t t o a, Villem 1946. Eesti kirjanduse ajalugu III. Rahvuslik ärkamis- ja venetusreformide aeg 1856–1894. Tartu: Teaduslik Kirjandus.
- A n d r e s e n, Nigol 1968. Gustav Suitsu kirjanduslooline noorustöö. – Looming, nr 10, lk 1576–1577.
- A n n u s, Epp 1998. 1920.–1930. aastate proosakirjandus. Kaanoni küsimus. – Traditsioon ja pluralism. Kirjanduskonverentside materjale. Ettekandeid, artikleid, esseid ja eksperimendikirjeldusi eesti ja soome uuemast kirjandusteadusest. Tallinn: Tuum, lk 216–220.
- Annus jt 2001 = E. Annus, L. Epner, A. Järv, S. Olesk, E. Süvalep, M. Velsker, Eesti Kirjanduslugu. Tallinn: Koolibri.
- EKA II 1966 = Eesti kirjanduse ajalugu. II köide. XIX sajandi teine pool. Toim E. Nirk. Peatoim E. Sögel. Tallinn: Eesti Raamat.
- H e n n o s t e, Tiit 2004. Kaanon. Kaanan. – Eurooplaseks saamine. Kõrvalkäija altkulmupilk. Artikleid ja arvamusi 1986–2003. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, lk 178–188.
- H e r m a n n, Karl August 1898. Eesti kirjanduse ajalugu esimesest algusest meie ajani. Jurjev (Tartu): K. A. Hermann.
- J õ g e v e r, Jaan 1909. Die Kultur der Gegenwart, herausgegeben von Paul Hinneberg. – Kirjandusline ülevaade. – Eesti Kirjandus, nr 2, lk 86–89.
- J ä n e s jt 1937 = H. Jänes, A. Meiessaar, B. Sööt. Toim H. Jänes. Eesti kirjanduslugu I. Tartu: Eesti Kirjastuse Kooperatiiv.
- J ü r g e n s t e i n, Anton 1909. Noor-Eesti III. – Eesti Kirjandus, nr 12, lk 480–489.
- K a m p m a n n, Mihkel 1908. Eesti vanem ilukirjandus. Üleminek vaimuliku kirjanduse valitsusest Eesti algupärasele rahvuslikule ilukirjandusele. Tartu: K. Sööt.
- K a m p m a n n, Mihkel 1913. Eesti kirjanduseloos peajooned. II jagu. Tallinn: G. Pihlakas.
- K u n d e r, Juhan 1890. Eesti kirjandus, koolile ja kodule. Esimene raamat: Eesti vanemad laulikud. Viljandi.

- Larm, Pille-Riin 2009. Meistrist epigooniks, epigoonist ikooniks: Jakob Liivi luule retseptisioonist. – *Methis*, nr 4, lk 32–49.
- Liiv, Toomas 2003. Eesti kirjanduslugudest XIX sajandil. – *Looming*, nr 9, lk 1350–1360.
- Linde, Bernhard 1928. Tõnu Sander. – *Eesti Kirjandus*, nr 6, lk 289–294.
- Neithal, Reet 2004. Eesti kirjandusloo lätetel. 200 aastat D. H. Jürgensoni sünnist. – *Keel ja Kirjandus*, nr 9, lk 670–680.
- Nirk, Endel 1968. Üks noor kirjandusloolane saab 100-aastaseks. – *Keel ja Kirjandus*, nr 12, lk 755–756.
- Oks, Jaan 1910/1911. Meie jutukirjanikka vaatamas. Improvisatsioon. – *Noor-Eesti*, nr 4, lk 367–384.
- Olesk, Sirje 1989. Eesti luule XIX sajandi viimasel veerandil. – *Keel ja Kirjandus*, nr 3, lk 150–162.
- Peterson, Ernst 1899. Eessõna ja T. Sanderi elulugu. – T. Sander, *Eesti kirjanduse ajalugu*. I. jagu: Rahva-luule. Jurjev (Tartu): K. Sööt'i trükk ja kirjastus, lk III–VII.
- [Peterson, Ernst] 1901. Eessõna. – T. Sander, *Eesti kirjanduse ajalugu*. II. jagu: Kunstluule. (Eesti kunstkirjanduse algusest kuni Hornungini.) Jurjev (Tartu): K. Sööt'i trükk ja kirjastus, lk 3.
- Pärli, Ülle 2000. Tõlkimine kui kultuurimehhanism: 19. sajandi lõpu eestindused vene kirjandusest. – *Kultuuritekst ja traditsioonitekst*. 26.–27. novembril 1999 Tartus toimunud seminari materjalid. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, lk 92–105.
- Ridala, Villem 1922. Eesti kirjanduse ajalugu koolidele. Tartu: Noor-Eesti.
- Ridala, Villem 1925. Eesti kirjanduse ajalugu koolidele. II jagu. II tr (parandatud ja täiendatud). Tartu: Noor-Eesti.
- Ridala, Villem 1929. Eesti kirjanduse ajalugu. III jagu. Tartu: Noor-Eesti.
- Ristikivi, Karl 1954. Eesti kirjanduse lugu. [Stockholm:] Tõrvik.
- Roos, Jaan 1936. Ülevaade eesti kirjandusest. Keskkooli V klassile. Toim P. Ambur, A. Kask, H. Rajamaa, J. Roos, A. Vaigla, J. V. Veski. Tartu: Loodus.
- Sander, Tõnu 1899. Eesti kirjanduse ajalugu. I. jagu: Rahva-luule. Jurjev (Tartu): K. Sööt'i trükk ja kirjastus.
- Sander, Tõnu 1901. Eesti kirjanduse ajalugu. II. jagu: Kunstluule. (Eesti kunstkirjanduse algusest kuni Hornungini.) Jurjev (Tartu): K. Sööt'i trükk ja kirjastus.
- Suits, Gustav 1908. Die estnische Literatur. – *Die Kultur der Gegenwart*. I, Abt. IX. Die osteuropäischen Literaturen und die slawischen Sprachen. Koost P. Hinneberg. Berlin–Leipzig: B. G. Teubner, lk 333–352.
- Suits, Gustav 1910/1911. Aino Kallas novellikirjaniku ja luuletajana. – *Noor-Eesti*, nr 1, lk 53–77.
- Suits, Gustav 1953. Eesti kirjanduslugu I. Algusest kuni ärkamisaja lõpuni. Lund: Eesti Kirjanike Kooperatiiv.
- Suits, Gustav 1968. Eesti kirjandus. Tlk N. Andresen. – *Looming*, nr 10, lk 1564–1576.
- Talvet, Jüri 2010. A Hundred Years of an Unvanquished Canon: F. R. Kreutzwald's Kalevipoeg in Estonian Literary Histories and School Text-Books. – *Interlitteraria*, nr 15/1, lk 151–170.
- Tuglas, Friedebert 1912. Kirjanduslik stiil. Mõned leheküljed salmi ja proosa ajaloost. – *Noor-Eesti IV album*, lk 23–100.
- Tuglas, Friedebert 1934. Lühike eesti kirjanduslugu. Tartu: Eesti Kirjanduse Selts.

- Tuglas, Friedebert 1964. Unustatud laekast. – Keel ja Kirjandus, nr 2, lk 76–77.
- Tuglas, Friedebert 2001. Noor-Eesti 1903–1905. – Kogutud teosed. 9. kd. Kriitika V. Kriitika VI. Tallinn: Underi ja Tuglase Kirjanduskeskus, lk 9–17.
- Undusk, Jaan 1996. Kommentaarid. – F. Tuglas, Kogutud teosed. 7. kd. Kriitika I. Kriitika II. Tallinn: Underi ja Tuglase Kirjanduskeskus, lk 458–535.
- Undusk, Jaan 2009. Kirjanduslik stiil. – Repertorium. Saatetekste Tuglase teostele. – F. Tuglas, Valik proosat. (Koostanud ja saatetekstid kirjutanud J. Undusk.) Tallinn: Avita, lk 602–605.
- Visnapuu, Henrik 1919. Jakob Liiv luuletajana. – Postimees 1. III.

Käsikirjalised allikad EKLA-s

- Sander, Tõnu. Eesti kirjanduse ajalugu. I jagu 1899; II jagu 1901. – Fond 21, ERM, käsik. 257.

Epigonism – an Obsession of Estonian Literary Histories

Keywords: epigonism, 19th-century Estonian literature, literary histories, evolution of literary-critical thought, Young Estonia

The Modernist aesthetic treats epigonism as a negative practice. In Estonia, the term has become part and parcel of describing the local literary activity of the final decades of the 19th century. However, despite the negative associations, by today many texts of the time have been counted among the basic. Moreover, in that period imitation was considered the norm rather than something condemnable. Following the Greek origin of the term, the epigones of the time were rather regarded as descendants of great heroes, a new generation to further their fathers' cause.

To trace the advent of the term in the local discourse the article analyses a number of relevant Estonian textbooks and literary histories. Most of them indeed make mention of epigonism. It turns out that the Estonian epigones were first called epigones more or less by their contemporaries (see the contents of the unfinished Part 2 of *Eesti kirjanduse ajalugu* („Estonian Literary History”) by Tõnu Sander, published in 1901, written in the early 1890s). Sander's originally neutral term was adopted by Young Estonians Gustav Suits and Friedebert Tuglas, whose critical views and attitudes made their way into Mihkel Kampmann's literary history, Part 2 (1913) and the analogous works to follow.

Although the exact source of Sander's 'time of epigones' has not been established yet, it is clear that literary historians have elaborated his introductory sketch into a standing canon for the end-of-19th-century Estonian literature. Moreover, the integration of Estonian literature into a new aesthetic paradigm seems to have started even earlier than the vigorous action of Young Estonians.

Pille-Riin Larm (b. 1981), BA, PhD student in Estonian Literature, University of Tartu, Institute for Cultural Research and Fine Arts, pilleriin.larm@gmail.com